

Riie Heikkilä

SUOMALAINEN KULTTUURIOSALLISTUMINEN JA ERiarvoisuus

Ei-osallistujien jäljillä

Finnish cultural participation and inequality: tracing the non-participants

Finnish society is often considered culturally homogeneous, and an aura of middle-class spirit is claimed to label the Finns' cultural taste and cultural participation. However, it is a well-demonstrated fact that both are intrinsically linked to structural factors like income and social status. The aim of this article is to figure out how Finnish cultural non-participation patterns are distributed in the population and to explore how the leisure time of the non-participants of (highbrow) culture is constructed. Data, a nationally representative survey (n=1388) and household follow-up interviews conducted with its participants (n=28) will be drawn from the research project. The article shows that there are indeed socially motivated differences in cultural participation practices but that cultural non-participation is not necessarily linked to passivity in other spheres of life.

Key words: Cultural participation, cultural disengagement, inequality, Finland

Johdanto

Suomea pidetään usein maun, kulttuurisen tietämyksen ja kulttuurin kulutuksen suhteen homogeenisena ja keskiluokkaisena maana, ”makudemokratiana”. Syyksi on tarjottu muun muassa Suomen paikkaa yhtenä pohjoismaisista hyvinvointivaltioista (Esping-Andersen, 1999), jossa on toistaiseksi suhteellisen pienet tuloerot ja kaikille tarjottu laadukas, ilmainen koulutus, sekä historiallisia tekijöitä – Suomessa ei koskaan ole ollut esimerkiksi feodaaliateelistoa (Mäkelä, 1985) tai eliittiä, jonka tapojen ja makumieltymysten perustalle legitiimi eli oikeutettu yläluokkainen maku on lukuisissa muissa Euroopan maissa perustunut (vrt. Bourdieu, 1979). Lukuisat kansainväliset tutkimukset ovat kartoittaneet eri näkökulmista kulttuurin kulutuksen ja yhteiskunnallisen aseman suhdetta ja tulleet siihen tulokseen, että kulttuurin kulutus jäsentyy pitkälti nimenomaan yhteiskunnallisten erojen mukaisesti (ks. esim. Bennett et

al., 2009; Chan & Goldthorpe, 2007a; Chan & Goldthorpe, 2007b; García-Álvarez et al., 2007; Katz-Gerro & Jaeger, 2013). Edes suomalainen maku tai elämäntyyli ei ole ollenkaan niin homogeeninen tai demokraattinen kuin ajatellaan, vaan tietynlaisesta ”keskihakuisuudesta” huolimatta esimerkiksi koulutus ja ikä ovat keskeisiä makumieltymyksiä ja -käytäntöjä strukturoivia tekijöitä nyky-Suomessa (Alasutari, 2009; Liikkanen, 2009; Purhonen et al., 2014; Purhonen et al., 2009).

Siihen, miten yhteiskuntaluokkien mukainen kulttuurinen kerrostuneisuus syntyy, on tarjolla erilaisia selityksiä. Bourdieun klassisen mallin mukaisesti yläluokka, keskiluokka ja työväenluokka omaavat eri määrät kulttuurista, taloudellista ja sosiaalista pääomaa ja kykenevät siksi omaksumaan erilaisia kulttuurisia makuja. Maku on Bourdieun teoriassa sosiaalinen ase, joka erottaa korkean matalasta, legitiimin populaarista ja jopa pyhän profaanista. Hänen *Distinction*-teoksensa ytimessä on kantilai-

sen estetiikan kritiikki: siinä missä Kant näkee maun synnynnäisinä tai yksilöllisinä valintoina, Bourdieu pyrkii osoittamaan, että maku ei milloinkaan ole pelkkä esteettinen mieltymys tai sattumanvarainen makuasia, vaan se rakentuu sosiaalisesti ja heijastaa sosiaalisia hierarkioita vahvistaen samalla yhteiskunnallisia valta-asetelmia (Bourdieu, 1979).

Perinteisen korkeakulttuurin tuntemista ja arvostamista pidetään merkinä kulttuurisesta pääomasta nykyisissä länsimaisissa yhteiskunnissa (Bourdieu, 1979; DiMaggio, 2012; Gans, 1974; Levine, 1988). Tässä yhteydessä korkeakulttuuri viittaa klassisten kaunotaiteiden, esimerkiksi klassisen musiikin, runouden, oopperan, baletin, kuvataiteiden jne. tuntemiseen (Bourdieu, 1979; DiMaggio & Useem, 1978; DiMaggio, 2012; Purhonen et al., 2014). Bourdieun mukaan juuri tämän perinteisen korkeakulttuurin hallitseminen ja arvostaminen vastaa yläluokan ”legitiimiä” eli oikeutettua makua. Keskiluokka hänen mukaansa ihailee ja matkii sitä parhaansa mukaan, ja työväenluokka puolestaan valitsee taloudellisten tekijöiden pakosta välttämättömän, ylempien luokkien hylkäämän kulttuurin. ”Populaari” kulttuuri viittaakin Bourdieun teoriassa ja terminologiassa nimenomaan työväenluokkaiseen kansakulttuuriin (Bourdieu, 1986; 1979.) Klassinen, perinteinen ”korkeakulttuuri” ja sen hallitseminen on Bourdieulle eräs niistä mekanismeista, joiden avulla valtarakennelmat säilyvät (Bourdieu, 1979, DiMaggio & Useem, 1978).

Bourdieun mallia on kritisoitu ja paranneltu yli neljänkymmenen vuoden ajan. ”Korkeakulttuurin” sisällön on esimerkiksi huomautettu vaihtelevan – useista länsimaisen taidemusiikin kappaleista (esimerkkinä Vivaldin *Neljä vuodenaikaa*) on tullut triviaaleja, ja niiden tilalle kulttuuriseen kaanoniin on noussut esimerkiksi aikaisemmin marginaalissa ollut jazzmusiikki. Korkeakulttuuri on siis kiistämättä historiallista ja vaihtelee kunkin kulttuurialueen ja kontekstin mukaan (Daloz, 2010; DiMaggio, 1982; Levine, 1988; Peterson, 1997). Lisäksi kriitikot ovat huomauttaneet, että sosioekonomiset jaot saattavat olla keskiluokille huomattavasti kulttuurikilvoitteluja keskeisempiä erottautumiskeinoja (Lamont, 1992) ja että Bourdieun pai-

nottama keskiluokan ”hyvää kulttuuritahtoa” uhkuva maku on itse asiassa vähemmistössä jopa keskiluokan keskuudessa (Halle, 1993). Suuri osa nykyisestä kulttuurinsosiologiasta katsoo, että Bourdieun esittelemä klassinen, legitiimi hyvä maku on liudentumassa ja että suuri osa ylemmän (keski)luokan kulttuurin kuluttajista yhdistelee ”kaikkiruokaisesti” makuja korkeakulttuurisen ja populaarin väliltä (Peterson & Simkus, 1992; Peterson & Kern, 1996). Bourdieun kenties tärkein nykykritikko Bernard Lahire on argumentoinut vakuuttavasti, että kulttuuriset valinnat selittyvät paitsi luokkatekijöillä, myös yksilöllisellä elämänkullalla, työpaikalla, ystävillä ja niin edelleen – ja että suurin osa ihmisten makuprofileista on itse asiassa ristiriitaisia (Lahire, 2004; 2008).

Kulttuurisia käytäntöjä lähestytään yleensä kolmesta näkökulmasta käsin: nämä ovat maku, tietämys ja osallistuminen. Suuret kansalliset tutkimukset (ks. esim. Bennett et al., 2009; Purhonen et al., 2014) pyrkivät usein tarkastelemaan kaikkia kerralla. Erikseen tarkasteltuna makua on tutkittu kenties eniten, ja kaikkein useimmiten tutkimuksen kohteena on ollut musiikkimaku (Bryson, 1996; Chan & Goldthorpe, 2007b; Coulangeon & Lemel, 2007; Peterson & Kern, 1996). Kulttuurista tietämystä on harvemmin tutkittu sellaisenaan (tosin ks. Erickson, 1996). Kulttuurinen osallistuminen on tutkimuksissa useimmiten tulkittu suoraan osallistumiseksi erilaisiin taidetapahtumiin, yleensä teatteri-, galleria- tai museokäynteihin (Chan & Goldthorpe, 2007a; DiMaggio & Muhktar, 2004; Katz-Gerro & Jaeger, 2013; López-Sintas & Katz-Gerro, 2005). Useimmat osallistumista käsittelevät tutkimukset ovat suunnanneet kiinnostuksensa osallistuviin, ei passiivisiin – siitä huolimatta, että tutkimusten mukaan kaikenlaisissa yhteiskunnissa on kaikkein eniten juuri kulttuuria kuluttamattomaksi määrittyviä. Luokisat eri tutkimukset päätyvät toteamaan, että yli puolet tutkituista oli ”passiivisia” (Katz-Gerro & Jaeger, 2013), ”rajoittuneita” (García-Álvarez et al., 2007) tai ”epäaktiivisia” (Chan & Goldthorpe, 2007a).

Kulttuurinsosiologia tuntee huomattavasti paremmin aktiiviset kuin passiiviset kulttuurin kuluttajat, eikä haastetta helpota se, että

erilaiset sosiaalisesti vähäosaiset ryhmät vastaavat kaikkein heikoiden kyselytutkimuksiin (vrt. Purhonen et al. 2014, s. 251). Ei-osallistumista tai passiivisuutta on käsitelty lähinnä ongelmana tai vähintään haasteena, joka kaipaa aktivoitointitoimenpiteitä (ks. Lindholm, 2015). Eurooppalaisen kulttuuripolitiikan suuri kertomus on toistellut, että kulttuuri valistaa kuluttajaansa, että kulttuurin tukeminen on demokratisoivan vaikutuksensa lisäksi puhdasta tulonsiirtoa rikkailta köyhille (jotka implisiittisesti käsitetään kulttuurin suhteen passiivisemmiksi) ja että kulttuuripolitiikka tukee sosiaalista koheesiota (Stevenson et al., 2015). Kulttuuriosallistumisen eheyttäviä, tervehdyttäviä vaikutuksia on korostettu yllin kyllin (Suomessa esimerkiksi Hyypä, 2013), ja tuore hallitusohjelmakin nostaa kärkihankkeikseen kulttuurisen osallistumisen lisäämisen (Hallitusohjelma, 2015).

Tutkimus liittyy jo päättäneeseen *Kulttuurinen pääoma ja sosiaalinen differentiaatio 2000-luvun Suomessa* -hankkeeseen, jota rahoittivat Suomen Akatemia ja Helsingin yliopiston tutkimusrahat. Tutkimushankkeen päämääränä oli tutkia erilaisten väestöryhmien taide- tai kulttuurimaun, tietämyksen ja osallistumisen kautta sitä, onko perinteisen, legitiiminä pidetyn korkeakulttuurin ja populaarikulttuurin välillä rajaa ja voidaanko 2000-luvun Suomessa puhua elämäntyylien ja makujen eriytyemisestä. Tämän artikkelin tutkimuskysymys on, kuinka kulttuurinen osallistumattomuus ja yhteiskunnallinen asema – tässä koulutuksen, iän ja tulojen mukaan tarkasteltuna – liittyvät toisiinsa 2000-luvun Suomessa. Osallistumattomien paikantamisen ja taustoituksen jälkeen päämääräni on pohtia sitä, miksi osallistumattomuus näyttää keskittyvän tiettyihin ryhmiin ja pyrkiä ymmärtämään, millaisia syitä sen taustalla on.

Aineisto & menetelmät

Käytän tutkimusaineistonani *Kulttuurinen pääoma ja sosiaalinen differentiaatio 2000-luvun Suomessa* -hankkeen piirissä kerättyä aineistoa. Siihen kuuluu kansallisesti edustava kyselyaineisto (n=1388) sekä 28 jatkohaastattelua, joi-

den vastaajat poimittiin kyselyaineistoon vastanneiden joukosta (tarkka aineistonkuvaus ks. Purhonen et al. 2014, s. 423–427, perustiedot kyselyaineistoon vastanneista koulutuksen, iän ja kotitalouden yhteenlasketujen nettotulojen osalta ks. taulukko 1). Kysely kerättiin perinteisenä postikyselynä, ja sen toteutti Tilastokeskus (Melkas, 2008). Osa kyselyaineiston muuttujista oli kansainvälisen vertailun nimissä täsmälleen samoja tai suomalaisen kulttuurikontekstiin muokattuja kuin brittiläisellä *Cultural Capital and Social Exclusion* -hankkeella (ks. Bennett et al., 2009), osa erikseen omaa kyselyämme varten laadittuja (vertailuasetelmasta tarkemmin ks. Purhonen & Wright, 2013). Aineisto on anonymisoitu asianmukaisesti.

Kyselyaineistossa kartoitettiin laajasti erilaisia kulttuuriin ja vapaa-aikaan liittyviä kenttiä: pääasialliset aihepiirit olivat musiikki, kirjallisuus, kuvataiteet, televisio, elokuvat, urheilu, pukeutuminen, syöminen, koti ja erilaisissa tapahtumissa käyminen. Lisäksi vastaajilta kysyttiin laajojen perustietojen (syntymävuosi, sukupuoli, asuinpaikka ja -muoto, koulutus, ammatti, tulot ja niin edelleen) lisäksi järjestötoimintaan, politiikkaan ja yhteiskuntaluokkiin identifioitumista sekä pyydettiin vastausta erilaisiin mielipideväittämiin (mm. ”Maahanmuuttoa koskevaa lainsäädäntöä tulisi tiukentaa”, ”Olisi reilua, että korkeasti koulutetut joutuisivat maksamaan opiskelustaan”, ”Lakia rikkoville tulisi langettaa nykyistä kovempia rangaistuksia”). Haastattelut järjestettiin vastaajien kotona (kahta poikkeusta lukuun ottamatta), ja ne kestivät tunnista puoleentoista. Haastateltavia pyydettiin ensin käymään läpi yleistä elämäntarinaansa ja senhetkistä asumis-, perhe- ja työtilannettaan, ja sen jälkeen koko kyselylomake vastauksineen käytiin haastateltavan kanssa läpi. Haastattelut olivat siis puolistrukturoituja: täytetty kyselylomake toimi haastattelurunkona, ja tiettyihin, erityisen kiinnostaviin tai keskustelua herättäviin teemoihin oli aikaa syventyä. Ajatus kahden erilaisen aineiston käyttämisestä puoltaa paikkaansa tämän tyyppisen tutkimustehtävän kohdalla – uskon kykeneväni uuttamaan kvantitatiivisesta ja kvalitatiivisesta aineistosta enemmän irti yhdessä kuin erikseen (vrt. Silva et al., 2009).

Esitän ensiksi osallistumista ja osallistumattomuutta kuvaavia taustoittavia perusjakaumia. Sen jälkeen varsinaisen tarkasteluni kohteena ovat ainoastaan passiiviset kulttuuriosallistujat, joita käsittelen ensin kvantitatiivisen ja sitten kvalitatiivisen aineiston valossa. Kvantitatiivista aineistoa käsitellessäni olen valinnut kyselyn taustamuuttujista tarkasteluun koulutuksen, iän sekä kotitalouden nettotulot. Olen tietoisesti jättänyt tarkastelusta pois sukupuolen, sil-

lä sen vaikutuksista tiedetään kaikkein eniten: naiset ovat miehiä huomattavasti aktiivisempia kulttuuriosallistujia, erityisesti Pohjoismaissa (Bihagen & Katz-Gerro, 2000; Purhonen et al., 2014). Viimeisessä luvussa pohdin vielä laajemmin tuloksiani ja kulttuurisen osallistumattomuuden todellista merkitystä.

TAULUKKO 1. Perustietoa koko aineistosta (prosenttia)						
KOULUTUS		IKÄRYHMÄ			TALOUDEN NETTOTULOT/kk	
Perusaste	17	18-34	28	alle 1999 e	31	
Keskiaste	30	35-54	34	2000-2999 e	29	
Alempi korkea-aste	34	55-74	39	3000-4999 e	29	
Ylempi korkea-aste	19			yli 5000 e	11	
yht. (N)	100 (1349)	yht. (N)	100 (1388)	yht. (N)	100 (1026)	

Taulukko 1. Osallistuminen ja osallistumattomuus kyselyaineiston valossa.

Siirryn seuraavaksi käsittelemään tarkemmin kulttuuritapahtumissa käymistä. Taulukko 2 kuvaa kaikissa kyselylomakkeessa esitellyissä

tapahtumissa ja ajanviettopaikoissa käymistä. Taulukko 2 kertoo suoraan järjestyksessä sen, missä vastaajat käyvät useimmin vähintään

TAULUKKO 2. Erilaisissa tapahtumissa ja paikoissa käymisen useus (prosenttia)				
Tapahtuma tai paikka	Väh. muutaman kerran vuodessa	Harvemmin	Ei käy koskaan	yht. (N)
Illallravintolat	54	29	17	100 (1357)
Pubit	51	25	24	100 (1352)
Elokuvat	44	46	10	100 (1357)
Yökerhot	33	27	40	100 (1346)
Teatteri	32	48	21	100 (1355)
Museot	24	57	19	100 (1352)
Rock-konsertit	17	36	47	100 (1345)
Taidegalleriat	17	38	45	100 (1343)
Karaoke	16	25	59	100 (1348)
Klassisen musiikin konsertit	9	23	69	100 (1345)
Musikaalit	8	40	52	100 (1338)
Jazz-konsertit	5	20	76	100 (1340)
Ooppera	5	22	74	100 (1344)
Bingo	2	8	91	100 (1343)

Taulukko 2. Erilaisissa tapahtumissa ja paikoissa käymisen useus (prosenttia).

muutamia kertoja vuodessa. Noin kolmasosa tai jopa puolet vastaajista käy varsin usein illallisravintoloissa, pubeissa, elokuvissa, yökerhoissa ja teattereissa – nämä ovat siis melko suosittuja ja yleisiä ajanviettotapoja. Selvästi harvemmin käydään museoissa, rock-konserteissa, taidegallerioissa ja karaokessa. Kolmannen ryhmän muodostavat aktiviteetit, jota alle kymmenesosa vastaajista harrastaa vähintään muutaman kerran vuodessa: nämä ovat klassisen musiikin konsertit, musikaalit, jazz-konsertit, ooppera ja bingo. Kiinnostavaa kyllä viimeisen ryhmän aktiviteetit (musikaalikäyntejä lukuun ottamatta) mainitaan huomattavasti muita harrasteita useammin ”ei käy koskaan” -kategoriassa: ne ovat siis selvästi valikoituneempia ajanviettotapoja kuin muut. Gayo-Cal (2006) erittelee hyvin samanlaisia linjoja Isoa-Britanniaa koskevasta aineistosta: säännöllisesti ja usein käydään ravintoloissa, pubeissa ja elokuvissa, harvemmin taas museossa, gallerioissa ja rock-konserteissa. Aivan kuten Suomessa, myös Isossa-Britanniasa käydään kaikkein harvimmin oopperassa ja bingossa. Kiinnostavaa kyllä Ison-Britannian aineisto osoitti ”ei koskaan -kävijöiden” olevan samoilla linjoilla nimenomaan oopperan ja bingon suhteen (noin 85 prosenttia väestöstä ei käy kummassakaan koskaan); Suomessa jopa 91 prosenttia ilmoittaa, ettei käy koskaan bingossa, kun taas oopperassa milloinkaan käymättömiä on vain 74 prosenttia.

Olen toisaalla (Heikkilä, 2015) ryhmitellyt tässäkin artikkelissa käyttämäni haastatteluaineiston perusteella viisi erilaista kulttuurin kuluttajaprofiilia: näitä ovat *omasta aloitteestaan aktiiviset*, *jostakin muusta syystä aktiiviset*, *osallistumattomuuttaan valittelevat*, *välipitämättömät passiiviset* ja *vihamieliset passiiviset*. Luokittelu perustui kyselyaineiston kulttuuriaktiivisuutta koskeviin kysymyksiin, joissa käsiteltiin lukuisten perinteisten taiteen alueiden, esimerkiksi musiikin, kuvataiteen ja kirjallisuuden harrastamista sekä yksityisesti että erilaisissa tapahtumissa käymisen kautta. Tyypittelyn ytimessä oli se, etteivät pelkästään tunnetut, usein yhteiskunnalliseen asemaan suorasti tai epäsuorasti liittyvät osallistumattomuuden syyt, kuten pienemmät tulot, vähäisempi koulutus tai syrjäisempi asuinpaikka,

selitä aukottomasti sitä, ettei henkilö harrastanut kulttuuria. Tärkeitä tekijöitä saattoivat olla myös kohti kulttuuriharrasteita (tai niistä pois päin) kannustavat läheiset ihmissuhteet, ammatti-identiteetti, asuinpaikka tai elämäntilanne. Passiivisuutta on kolmenlaista. Osallistumattomuuttaan valittelevat pahoittelevat passiivisuuttaan ja selittävät sitä esimerkiksi pitkällä välimatkoilla tai väliaikaisella tai pysyvällä elämäntilanteella (esimerkiksi omaishoitajan velvoitteilla tai lapsiperheen kiireisellä arjella). Olennaista on kuitenkin se, että kulttuuriharrastusten laadukkuus tunnustetaan ja niiden puutetta harmitellaan. Välipitämättömät passiiviset puolestaan etäännyvät koko kulttuurikeskustelusta ja ilmoittavat ykskantaan, ettei kulttuuri ole ”heidän juttunsa”. Vihamieliset passiiviset ovat kenties kiinnostavin ryhmä: he eivät epäile ilmoittaa, että kulttuuriharrasteet ovat heidän mielestään vastenmielisiä. Heidän puhetapansa on kovimmillaan jopa poliittinen, ja siitä on helpoin hahmottaa bourdieuläisiä, luokkavihamielisiä sävyjä. (Heikkilä, 2015.)

Nostan seuraavaksi tarkasteluni kohteeksi ne kyselyaineistoon vastanneet, jotka *eivät* osallistuneet tiettyihin kulttuuritapahtumiin tai käyneet kyselyssä mainituissa paikoissa lainkaan. Valitsin taulukossa 2 mainituista tapahtumista tai paikoista tarkempaan tarkasteluun elokuvat, museot, rock-konsertit sekä oopperan sillä perusteella, että mukana olisi sekä kävijämääriltään suosittuja ja edullisempia (elokuvat) että harvinaisempia ja kalliimpia (ooppera) tapahtumia ja että mukana olisi hypoteettisesti sekä koulutuksen, iän että tulojen mukaan erottelevia kulttuurialueita. Seuloin koko aineistosta kussakin tapahtumassa tai paikassa käymättömät ja tarkastelin erikseen kunkin tapahtuman suhteen passiivista ryhmää koulutuksen, ikäryhmän ja kotitalouden yhteenlaskettujen nettotulojen mukaan.

Taulukko 3 osoittaa, että koulutus on kiinnostava tekijä kulttuurisen osallistumattomuuden kannalta. Kaikissa tapahtumatyypeissä näyttää siltä, että pelkän perusasteen koulutuksen saaneet ovat yliedustettuina passiivisten joukossa, ja tämä korostuu yllättäen erityisesti elokuvissa ja museoissa käymättömyyden suhteen: kaikista elokuvista tai museossa käy-

TAULUKKO 3. Tapahtumissa käymättömät koulutuksen mukaan, prosenttia

	Elokuva	Museo	Rock	Ooppera	Koko aineisto
Perusaste	31	25	19	19	17
Keskiaste	37	41	35	36	30
Alempi korkea-aste	23	27	31	32	34
Ylempi korkea-aste	9	7	16	13	19
yht. (N)	100 (130)	100 (220)	100 (642)	100 (907)	100 (1349)

Taulukko 3. Tapahtumissa käymättömät koulutuksen mukaan (prosenttia).

mättömistä lähes 70 prosentilla on perus- tai keskiasteen tutkinto, kun koko aineistossa (ks. taulukko 1) heitä on alle puolet. Rockin ja oopperan suhteen passiivisten ero perusjoukkoon on pienempi: suurin ero on se, että ylemmän

korkea-asteen suorittaneiden osuus rock-konserteissa tai oopperassa kävijöistä on pienempi kuin koko aineistossa.

Kun passiivisia tarkastellaan ikäryhmän mukaan, erot ovat koulutuksen mukaisia eroja

TAULUKKO 4. Tapahtumissa käymättömät ikäryhmän mukaan, prosenttia

	Elokuva	Museo	Rock	Ooppera	Koko aineisto
18-34	12	35	12	32	28
35-54	25	31	26	34	34
55-74	63	34	61	34	39
yht. (N)	100 (133)	100 (227)	100 (661)	100 (934)	100 (1388)

Taulukko 4. Tapahtumissa käymättömät ikäryhmän mukaan (prosenttia).

pienempiä. Taulukko 4 kertoo, että erityisesti museossa ja oopperassa käymättömät muistuttavat ikärakenteeltaan perusjoukkoa (ks. taulukko 1), tosin sillä erotuksella, että nuorimman ikäryhmän jäseniä on passiivisten joukossa hieman enemmän kuin koko aineistossa. Sen sijaan elokuvissa ja rock-konserteissa koskaan käymättömien kohdalla ikä paljastaa arvattavasti enemmän: molempien suhteen vanhin ryhmä on yliedustettu ja nuorin ryhmä aliedustettu. Niistä, jotka eivät koskaan käy elokuvissa tai rock-konserteissa, yli 60 prosenttia on siis yli 55-vuotiaita.

Passiivisuus on tähän mennessä saanut kulttuurialueesta ja tapahtumasta riippuen hyvin vaihtelevia ilmenemismuotoja. Taulukko 5 kuitenkin osoittaa, että taloudellinen tilanne (tässä tarkasteltuna kotitalouden yhteenlaskettujen nettotulojen mukaan) vaikuttaa kaikissa

tarkastelluissa tapahtumissa käymiseen. Niin elokuvissa, rock-konserteissa, museoissa kuin oopperassa käymättömistä yli kolmannes kuuluu köyhimpään tuloluokkaan. Yllättäen ero perusjoukkoon (ks. taulukko 1) on suurin tarkastelluista tapahtumista edullisimpiin kuuluvan, nimittäin elokuvissa käymisen suhteen. Tämä johtuu kuitenkin lähinnä siitä, että esimerkiksi oopperassa käymättömiä on niin paljon, että heidän ominaispiirteensä ovat lähellä perusjoukkoa. Elokuvissa käymättömät (joita on yhteensä todella vähän, vain kymmenesosa kaikista vastaajista) edustavatkin siis hyvin eriytyntä ei-kävijöiden joukkoa. Tuloero perusjoukkoon näkyy selvästi kuitenkin niin elokuvissa, museoissa, rock-konserteissa kuin oopperassa käymättömien joukossa.

TAULUKKO 5. Tapahtumissa käymättömät talouden nettotulojen mukaan, prosenttia

	Elokuva	Museo	Rock	Ooppera	Koko aineisto
alle 1999 e	53	43	37	35	31
2000-2999 e	27	32	31	31	29
3000-4999 e	11	19	22	27	29
yli 5000 e	9	6	10	7	11
yht. (N)	100 (90)	100 (168)	100 (486)	100 (704)	100 (1026)

Taulukko 5. Tapahtumissa käymättömät kotitalouden yhteenlaskettujen nettotulojen mukaan (prosenttia).

Passiivisia vai ei? Kulttuurinen osallistumattomuus haastattelussa

Kyselyaineistoissa passiivisuus on ehdotonta: esimerkiksi käyttämässämme kyselylomakkeessa kulttuurikäymisiä kartoittavat vastausvaihtoehdot kuuluivat ”suunnilleen joka viikko”, ”suunnilleen joka kuukausi”, ”muutamia kertoja vuodessa”, ”harvemmin” ja ”ei koskaan”, mikä merkitsee sitä, että ”ei koskaan” -vaihtoehto on todella kirjaimellinen. Haastatteluaineisto, johon seulottiin mahdollisimman edustava otos kyselyyn vastanneista, kuitenkin paljastaa, että harvan passiivisuus ulottuu täydellisenä kyselyaineiston sisällön ulkopuolelle saakka. Moni sellainen, joka ei milloinkaan käy elokuvissa, museoissa, rock-konserteissa, oopperassa tai harrasta kulttuuria millään muullakaan tavalla, kuitenkin saattaa lukea tarkkaan sanomalehtien kulttuurikritiikit tai käydä ahkerasti lähikirjastossa tai vastaavasti suunnata aktiivisuutensa kokonaan muualle kuin kulttuurin pariin: lenkkipolulle, sienimetsään tai yhdistystoimintaan.

Elämäntilanteiden yllättävä vaikutus

Kyselyaineiston perusteella passiivisilta vaikuttavissa haastatteltavissa toistui se, että vaikka vastaaja ensin oli maininnut nimenomaan, että ei tee jotakin, tarkemmin tai eri tavalla kysyttäessä kävi ilmi, että passiivisuus ei ollutkaan niin yksiselitteistä. Esimerkiksi hieman yli kolmekymppinen, fyysistä työtä asentajana tekevä Jukka oli ilmoittanut kyselylomakkeessa

käyvänsä kaikissa taulukon 1 tapahtumissa (lukuun ottamatta elokuvia, pubeja ja yökerhoja) ”harvemmin” tai ”ei koskaan”. Hänen arkeaan leimaa raskas fyysinen työ, mikä merkitsee sitä, että työpäivän jälkeen hän usein lepäilee kotona ja katselee paljon televisiota (*Aika rakas suhde*, hän mainitsee nauraen). Jukka tuntee kuitenkin melko paljon kaikenlaista taidetta ja mainitsee pitävänsä klassisesta musiikista ja esimerkiksi Munchin taiteesta. Kun haastattelupuhe kääntyy tapahtumakäynteihin, Jukka vahvistaa kyselylomakkeen tiedon, että ei käy juuri koskaan esimerkiksi museoissa. Tarkemmin tiedusteltaessa hän kuitenkin tarkentaa, että *No, siis oon mä itse asiassa käynyt museoissa. Kesällä käytiin tuolla Särestöniemessä. Lapissa on se taiteilijan kotipaikka museoitu. Siellä käytiin tota kesällä, kun oltiin Lapissa*. Teatterin suhteen tilanne oli sama: aluksi vastaus on kielteinen, mutta tarkemmin kysyttäessä Jukka kertoo käyneensä avovaimon vanhempien kanssa teatterissa vain vähän aikaa sitten. Yliopistossa opiskelevan avovaimon vaikutus on ollut suuri Jukan elämäntyylin kannalta muutenkin: avovaimo on esimerkiksi opettanut Jukan syömään riisiä, vaikka tämä aikaisemmin on syönyt *Ihan siis perunaa, jauhelihakastiketta, makaronilaatikoo, ihan tämmösiä yksinkertaisia*.

Keski-Suomessa asuva nelikymppinen toimihenkilönä työskentelevä Carita antoi haastattelussa itsestään varsin epäaktiivisen ja kulttuurin suhteen negatiivisen kuvan. Hän vastaa kysymyksiin yksioikoisesti eikä useinkaan tahdo ryhtyä pohtimaan vastauksia (*No, vaikea vastata, kauheen vaikea vastata*.) Toisin kuin moni muu varsinkin paljon kulttuuripääomaa omaa-

vista haastateltavista, Carita ei selvästikään nauti haastattelutilanteesta. Kulttuuritapahtumista puhuttaessa hän turvautuu ensin samaan vaihtonaiseen taktiikkaansa, mutta lopulta käy ilmi, ettei hän ole sittenkään niin passiivinen kuin ulospäin näyttää: hän on käynyt konserteissa ja teatterissa enemmänkin nuorempana ja käy edelleen ”työn puolesta”.

H: Sitten vapaa-ajasta yleensä, niin käytkö sä paljon tollasissa konserteissa tai vastaavissa?

Carita: En käy.

H: Oletko sä aikaisemmin käynyt?

Carita: Oon mä sillon joskus nuorena. Sillon me käytiin aina ennen noissa, kun oli niitä kaikkia show-juttuja, niin niissä mä oon käynyt.

H: Entäs sitten teatterissa tai tollasissa?

Carita: Joo, sillon käytiin nuorempana kans teatterissa, sekin on jäänyt. Ehkä kerran vuoteen käyn teatterissa työn puolesta.

H: Te käytte sillä yhteisellä porukalla sit siellä. Tykkäätkö sä just jostain teatterijutuista?

Carita: Joo, kyllä.

H: Onks sulle jäänyt mieleen mitään näytelmää, mistä sä oisit tykännyt?

Carita: No, viimeks me käytiin Peacockissa Uuden iloisen teatterin esityksessä, se oli aika hauska.

Pääkaupunkiseudulla asuva viisikymppinen talonmies Pertti on klassinen esimerkki työväenluokkaisesta, korostetun miehisestä ja erittäin passiivisesta makuprofilista. Hän on merkinnyt kyselylomakkeeseen käyvänsä ”harvemmin” tai ”ei koskaan” kaikissa kysytyissä paikoissa tai tapahtumissa (ks. taulukko 2). Monen kulttuurialueen (esimerkiksi elokuvien ja rock-konserttien kaltaisten aktiviteettien) kohdalla Pertin passiivisuutta selittää uskonnollisuus, joka on uskoontulosta lähtien leimannut hänen koko elämänsä. Näennäisestä passiivisuudesta huolimatta haastattelu paljastaa jälleen kerran, että Pertin elämä on aktiivisempaa kuin päällepäin näyttää. Hän harrastaa jonkin verran kulttuuria kotonaan: hän kuuntelee hengellistä musiikkia, kotimaista iskelmää, kansanmusiikkia ja kantria ja katsoo televisiosta uutisia, ajankohtaisohjelmia ja dokumentteja. Elokuviakin hän on katsonut

jonkin verran: *niitä vanhoja kotimaisii oon jonkun verran kahtonut, jotta niissä näkköö sitäkin aikoo, joka on ennen minun syntymää ollut, minkälaiset maisemat ja minkälaista se elämä on ollut siellä.* Vaikka kosketuspintaa kansainväliseen ja jopa kansalliseen korkeakulttuuriin on hyvin rajoitetusti, Pertin rajallisia kulttuuriharrasteita värittää erityisesti paikallisuus: hän harrastaa perinneruokia ja kotiseutumatkailua ja tulee nimenneeksi huomattavan määrän reissuillaan näkemään taiteilijoita ja näyttelyitä.

Se on se, mikä on Lieksassa se Eeva Ryyänen. Ootko sinä sen paikalla käynyt, kun se on sitä... se hirsikirkko oli vai mikä se oli ja sitten on semmonen iso puunkanto alttarina. Se oli semmonen mielenkiintoinen paikka. Aikoinaan oli Pohjois-Karjalan Säästöpankissa sen töitä ja sitten Juuassa on se Kauko Kortelainen. Jotta onhan niitä paljon sellasia mielenkiintoisia.

Vaikka sekä Jukka, Carita että Pertti vaikuttivat hyvinkin passiivisilta kyselyaineiston valossa, heidän arkensa ja vapaa-aikansa oli suhteellisen aktiivista, ja he olivat kuluttaneet huomattavasti monipuolisempaa kulttuuria kuin kyselylomakkeen vastaukset antoivat olettaa. Heidän tapauksensa ovat hyviä esimerkkejä elämäntilanteiden vaikutuksesta kulttuurin kulutukseen. Työväenluokkaisen habituksen ja mielenmaiseman omaava Jukka käy teatterissa ja museoissa puolisonsa perheen kanssa, mikä on hyvä osoitus siitä, että kaikki kulttuurin kannalta olennainen sosialisatio ei suinkaan tapahdu lapsuudessa tai luokka-aseman perusteella, vaan erilaisista taustoista tulevat puoliset ja perheenjäsenet tekevät aina elämäntyyllisiä kompromisseja, osin muita miellyttääkseen, osin kehittyäkseen itse (Lahire 2004, s. 474). Carita puolestaan on käynyt erilaisissa kulttuuritapahtumissa *nuorempana*, nykyään *se on jäänyt* – hän on hyvä muistutus siitä, että maut tai kulttuuriset profiilit eivät ole ikuisia vaan muuttuvat sekä ajassa että kontekstin mukaan saman yksittäisen henkilön elämässä (Lahire 2004, s. 60). Pertin uskonnollisuuden strukturoiva vaikutus kaikkiin kulttuuriharrasteisiin puolestaan muistuttaa sitä, mitä Lahire kirjoittaa ”muunlaisista legitimisyyjärjestyksistä” (2004, s. 53) – esimerkiksi

uskonnon kautta jäsentynyt kulttuurin kulutus voi korvata tai ainakin haastaa perinteisen, koulutuksen kautta rakentuvan kulttuurisen hierarkian (ks. myös Bourdieu & Passeron, 1964).

Aktiivisuus on muualla kuin korkeakulttuurissa

Bennett ja kumppanit (2009) toteavat osuvasti, että työväenluokka on ”passiivinen” ainoastaan kyselyaineistojen tarkoittamassa mielessä; he eivät harrasta korkeakulttuuria samassa määrin kuin muut ryhmät mutta ovat muuten aktiivisia. Myös suomalaisen haastatteluaineiston valossa moni passiiviseksi määrittävistä harrastaa paljon sellaista, joka ei näy kyselylomakkeessa – heidän aktiivisuutensa siis jää näkymättömiin.

Kolmekymppinen lastenhoitaja Suski valikoitui haastatteluaineistoon alun perin sen kiinnostavan yksityiskohdan vuoksi, että hän oli ilmoittanut kyselylomakkeeseen katsovansa televisiota päivittäin jopa 9–10 tuntia. Haastattelutilanteessa kuitenkin kävi ilmi, että kyse oli ollut ajatusvirheestä – yksin asuva Suski saattaa viikonloppuisin pitää televisiota auki koko päivän, mutta se ei missään nimessä merkitse sitä, että hän istuisi sen edessä koko ajan. Uutta valoisaa kaksiotaan innolla sisustava Suski kertoo lukevansa jonkin verran ja kuuntelevansa musiikkia, niin levyjä kuin radiota (*Suomi-Poppia ja Novaa ja Radio Aaltoa, ehkä ne on siinä*). Varsinaisia kulttuurintuotteita hänen on kuitenkin vaikea nimetä. Suskin elämäntilanne oli haastatteluhetkellä poikkeuksellinen: hänen sisarelleen ja parhaalle ystävälleen oli syntynyt samaan aikaan pienet vauvat, ja Suski kulutti suurimman osan vapaa-ajastaan hoitamalla näitä tai viettämällä äitiyslomalaisten kanssa aikaa. Oman työnsä ohella hän siis hoitaa muiden lapsia tai sosialisoi äitien kanssa, ja käy selväksi, että hän on sosiaalisesti valtavan aktiivinen moniin suuntiin; haastattelun ajanakin puhelin soi monta kertaa. Vaikka Suski asuu yksin, sekä ystävät että lapsuudenperhe (kaksi sisarta sekä edelleen lähellä asuvat vanhemmat) ovat todella tärkeitä ja Suski tapaa heitä melkein päivittäin.

Siis mulla on mun sisko ja mun ystävä, niin on saanu viime vuoden puolella lapsen ja mä oon sen mun ystävän lapsen kummi, niin mä aika paljon hoidan sitä ja sit myös sitä mun siskon lasta. Niin mulla on aika kiireistä silleen.[...]Tällä hetkellä mun tärkein harrastus on varmaan lastenhoito, mitä mä nyt sanoin, ne mun kummilapsi ja se mun siskonlapsi. Ne varmaan on, en mä nyt sano, että ne on harrastuksia, mutta mun aika kuluu aika paljon siinä, olen niitten seurassa.

Tyypitellessäni kulttuuriosallistujia (Heikkilä, 2015) ryhmittelin lähes seitsemänkymppisen, eläkkeellä olevan rakennusmiehen Jarmon ”vihamielisiin passiivisiin”. Jarmo nimittäin inhoaa avoimesti esimerkiksi taide-elokuvia, modernia taidetta ja oopperaa eikä epäile sanoa sitä ääneen: *Että tokko mua nyt, saisko muuten kuin kettinkeihin sidottuna menemään esimerkiksi tuonne Savonlinnan oopperajuhlille*. Esimerkiksi kirjallisuudesta hän toteaa heti: *Kun joku sanoo korkeakulttuuri, mä poistan heti varmistimen*. Kun puhe siirtyy harrastuksiin, Jarmo kuitenkin yllättäen ilmoittaa laulavansa lauluryhmässä: *Me tosiaan on siellä kerhossa... On alotettu pieni lauluharrastus kyllä, on ollut pieni lauluryhmäkin... [...] se on sitä sen ajan kevyttä musiikkia sitten tietysti kansanlauluja ja... kun meillä on pikkujoulut niin tietysti joululauluja siellä. Et se on tän tyypistä hommaa*. Haastattelua toisella korvalla kuunteleva Jarmo aikuinen poika puolestaan ilmoittaa soittavansa kitaraa keikkailevassa bändissä (*puoliammattilaisena pyörin tuolla*). Lisäksi Jarmo on koko ikänsä ollut suhteellisen aktiivinen yhdistystoimija:

No... Ollut tota nuorena mä olin aika aktiivisesti tässä maaseudun nuorten liitossa, mutta sitten, en mä sitten enää oikeen poliittinen aktiivi ollut koskaan. Että tota... Että nyt sitten eläkepäivillä ni sitten vaan tähän yhdistykseen... Tietysti sitten vaimo on taloudenhoitaja ja mä olen siinä vähän niinkun tommosena pelivastaavana, että kyllä hommat tuppaa helposti tulemaan, kun vaan jotain tekee, kun niistä toimijoista on aina pulaa...

Entinen rakennusmies ja nyt työkyvyttömyyseläkkeellä oleva kuusikymppinen Risto kuului Jarmon ohella haastatteluaineiston lisäotokseen, jonka avulla mukaan pyrittiin saamaan kyselyaineiston perusteella kaikkein passiivisimpia. Riston suhde korkeakulttuuriin onkin varsin laimea, eikä hän välitä museokäynneistä (*onhan siellä kaiken näköistä romua*) tai klassisesta musiikista (*Klassinen. Tätä et timpun timpun timpun timpun. Näitä mä en voi niinkun sietää.*). Risto kuitenkin vaikuttaa tunnistavansa jonkinlaisen hyvän kulttuuritahdon mukaisen tiedon siitä, että kulttuurin harrastaminen olisi hyvä asia, esimerkiksi lukemattomuuttaan hän valittelee näin: *Kyl mä oon hirveen huono niitäkin lukee... Mulla olis aikaa ja mahollisuutta ja kaikki sanoo et pöljähän sie oot kun et lue niitä mut kun... Noh, me ollaan jokainen oma yksilönsä.* Riston kulttuurin kulutus ei kuitenkaan ole lainkaan niin olematonta kuin kyselylomake antaisi ymmärtää: hän katsoo paljon televisiota ja kuuntelee ahkerasti musiikkia, ja elokuvissa hän on esiintynyt jopa näyttelijänä. Kun keskustelu siirtyy vapaamuotoisempiin harrastuksiin ja työelämään, Riston aktiivinen elämäntyyli pääsee kunnolla esille. Hän on tehnyt sekalaisia projektitöitä ympäri Pohjoismaita ja oppinut siksi hyvin kieliä. Lisäksi hän on taitava ruoanlaittaja (*Et aina oon tehny niinkun ruuat... Et kun penskatkin heti että mitä me saadaan kun tulivat kotiin... Ne tiesi että sillon on ainakin hyvää ruokaa kun mä olin kotona*) ja tarjoaa leipomuksiaan myös haastattelun kuluessa. Risto on myös ollut jo vuosikymmeniä äärimmäisen innokas moottoriharrastaja, ja harrastus on vienyt häntä paitsi Suomen eri kolkkiin, myös moottoriryhdistyksen erilaisiin tehtäviin.

Haastatteluaineisto paljastaa lukuisia esimerkkejä siitä, että henkilö on (korkea)kulttuurin suhteen varsin passiivinen mutta paljastuukin sitten huomattavan aktiiviseksi muilla elämänalueilla. Kyse on lopulta vain mittaus-harhasta: kulttuurista stratifikaatiota kartoittavat kyselylomakkeet painottuvat pikemminkin perinteiseen korkeakulttuuriin tai ainakin etabloituneisiin kulttuurin muotoihin, eivätkä populaarien tai työväenluokkaisten ryhmien ajanviettotavat tai makumieltymykset kerta kaikkiaan löydä tietään keskiluokkaisten tutki-

joiden laatimiin kyselylomakkeisiin (ks. myös Bennett et al., 2009).

Pääomien puute

Edellisessä luvussa siteerattu eläkkeellä oleva rakennusmies Jarmo tiivistää vanhempiensa harrastuksista (tai niiden puutteesta) sen, miksi kulttuuriosallistuminen on aina resurssikysymys:

No ei oikeastaan, se oli aika kovaa aikaa, siinä ei paljo, se oli melkein leivästä kiinni kun ottaa huomioon, kun tänne tultiin. Ni tässä ei ollut muuta kuin metsä päällä, niin siinä ei paljon harrastuksille silloin jäänyt aikaa. Se kyllä melkein vei sen että sai leivän suuhun.

Sekalaisia työväenluokan töitä (esimerkiksi kenkäkaupassa ja lastenhoitajana) tehnyt seitsemänkymppinen Alli oli edellä esiteltujen Jarmon ja Riston ohella kolmas haastateltava, joka poimittiin täydentämään haastatteluaineiston kuvaa passiivisista kulttuuriosallistujista. Alli asuu pääkaupunkiseudun lähiön pienessä asunnossa kaksin invalidisoituneen miehensä kanssa, ja hänen elämäntarinansa on kaikin puolin rankka. Perheessä on ollut niin sairauksia, puutetta kuin päihdeongelmia (*En mä jaksanut enää kun oli niin kova murhe miniästä ja huumepojasta, koirasta, oma mies halvaantu*). Miehen invalideetti säätelee Allin koko elämää, ja hänen kulttuurin kulutuksensa – samoin kuin koko muu elämämpiiri – on supistunut olosuhteiden pakosta varsin pieneksi. Aikaisemmin Alli esimerkiksi luki paljon (*yhteen aikaan mä luin niin että kirjastot ihan loppu, mutta nyt kun on toi mies jäi hoitoon niin nyt en pysty sillä tavalla niinku lukemaan*). Vaikeasta tilanteestaan, pienistä tuloistaan ja korkeasta iästään huolimatta Alli pyrkii käymään esimerkiksi teatterissa:

No esimerkiks joka joulu niin mie käyn katto-massa tuolla Kaupunginteatterissa mikä siellä on aina se pääohjelma... pääesitys, niin sen minä käyn, siellä mä tykkäisin käydä tuolla teatterissa, mutta kun tota... Ei oo oikein aikaa, tuotakaan ei voi jättää pitkäks aikaa yksin, et jos se jää ulos

tai oven taakse kun käy tupakalla niin siellä se kuule värjöttelee eikä tiedä mitä tekee, että tuota ei voi pitkäksi aikaa jättää, mutta mie oon aikasemmin käynyt, ennen kun tuo halvaantu, ni aika paljon kävin teatterissa... Kansallisteatterissa ja Kaupunginteatterissa...

Pikkukaupungissa vaatimattomassa omakotitalossa asuva kuusikymppinen toimistosihiteeri Johanna ihailee Almodóvaria ja Bergmania ja muita eurooppalaisia laatuohjaajia, kuuntelee klassista, seuraa taiteesta käytävää keskustelua ja rakastaa kokonaisten sinfonioiden kuuntelua. Klassikkoteokset on luettu, kirjastosta lainataan runokirjoja ja klassisen säveltäjät ovat hallussa: *niitä nyt tietysti on paljonkin, esimerkiksi Schubert ja Bach, Stravinsky esimerkiksi, tässä nyt on muutama. Niitä on hirveen monta. En mie osaa oikein luetella.* Kyselyvastauksissaan Johanna kuitenkin ilmoittaa, ettei koskaan käy esimerkiksi klassisen musiikin konserteissa. Haastattelutilanteessa selviää, että perimmäisenä syyinä on rahatilanne – aikaisemmin Johanna oli saanut töistä kaupunginorkesterin kausilipun, mutta kun järjestely oli lopetettu, hän oli luopunut konserttikäynneistä niiden kalleuden takia: *Loppujen lopuksi on sellasia suhtkoht kalliita nuo konserttiliputkin, että tässä pitää aina välillä yhessä sun toisessa asiassa kattoo tätä raha-asiaa.* Vaikka Johanna on joutunut jättämään klassisen musiikin konsertit väliin ja käy elokuvissakin korkeintaan muutaman kerran vuodessa, hän harrastaa kaikenlaista, hyvin legitiimiäkin kulttuuria, kotoaan käsin. Johannan tapaus on hyvä osoitus siitä, että kulttuuriosallistumista ei tulisi mitata tai arvioida ainoastaan kodin ulkopuolisella osallistumisella. Toisaalta hän on hieno esimerkki suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan antimista: hänellä on rajalliset määrät omaa taloudellista pääomaa, mutta esimerkiksi koulutuksen, laadukkaan kansallisen median ja kirjastolaitoksen avulla hän kykenee pitämään yllä kulttuurista pääomaansa.

Lopuksi

Tutkimuskysymykseni oli, kuinka kulttuurin osallistumattomuus ja yhteiskunnallinen

asema liittyvät toisiinsa 2000-luvun Suomessa. Olemme edellä nähneet, että Suomi ei ole ”makudemokratia” tai myöskään osallistumisdemokratia. Kun erilaisia kulttuuritapahtumiin osallistumista tarkasteltiin yksitellen, nähtiin että varsinkin vähätuloiset olivat yliedustettuina passiivisissa ryhmissä. Kiinnostavaa kyllä passiivisten ero perusjoukkoon korostui tutkituista kulttuuritapahtumista edullisimman, elokuvan, kohdalla. Tuloksen voisi tulkita niin, että tulojen lisääntyminen ei vaikuta lineaarisesti kulttuuriosallistumiseen: vähätuloinen ei käy juuri missään, ei edes kaikkein halvimmissa kulttuuririennöissä.

Laadullinen aineisto kuitenkin paljasti, että passiivisuus on ainakin osittain sekä tutkijoiden että tutkittavien puolelta syntyvä metodologinen konstruktio. Kyselyaineiston perusteella passiiviseksi hahmottuvat henkilöt kertoivat haastattelutilanteissa toistuvasti vilkkaasta ja värikkäästä vapaa-ajastaan. Joko heidän harrasteensa eivät sopineet kyselytutkimuksen muottiin – kuten esimerkiksi lapsia hoitanut ja sukulaisiaan tavannut Suski tai ruoanlaittoa ja moottoriurheilua puuhaava Risto, joiden tekemisille ei kerta kaikkiaan ollut paikkaa kyselylomakkeessa – tai sitten he huomasivat vasta haastattelussa, että olivat sittenkin käyneet museoissa, teattereissa tai konserteissa esimerkiksi perhesyistä (kuten avovaimonsa perheen kanssa teatterissa käynyt Jukka) tai työporukan kanssa (kuten Carita), mutta eivät olleet huomanneet tai edes tulleet ajatelleeksi ilmoittaa sitä kyselyssä. Jukan ja Caritan kaltainen ”piiloaktiivisuus” on hyvä esimerkki siitä, mitä Lahire tarkoittaa kirjoittaessaan perheen ja työyhteisön vaikutuksesta yksilön kulttuurin kulutukseen (Lahire, 2004): läheisten ihmisten vaikutus peittää nopeasti ”oman” maun ja sulautuu siihen. Voi myös tulkita, että kyselylomaketta täyttäessään Jukka, Carita (ja moni muukin) on identifioitunut valmiiseen muottiin, jonka mukaan heidän kaltaisensa ihmiset eivät yksinkertaisesti harrasta kulttuuria. Tässä mielessä aineistojen triangulaatio puolustaa paikkaansa (vrt. Miles & Sullivan, 2012; Silva et al., 2009): kulttuurinsoziologisen tutkimuksen traditio on pitkään perustunut kvantitatiiviseen tutkimukseen, mutta tässä nähdään, että laadullinen aineisto tuo

muuten mustavalkoiseen kuvaan huomattavasti enemmän sävyjä.

Huoli vähenevästä kulttuuriosallistumisesta onkin siis huonosti asemoitu siinä suhteessa, että ”passiivisuus” näyttää koskevan ainoastaan legitiimiä tai korkeakulttuurista osallistumista. Kulttuuriharrasteiden ja kulttuuritapahtumissa käymisen idealisointi perustuu sitkeisiin diskursseihin, joiden mukaan kulttuurilla ja taiteella on valistava tai hyvää tekevä vaikutus ja että taiteeseen suunnattu raha on suoraa tulonsiirtoa alemmassa asemassa oleville ryhmille. Tämä sopii hyvin yhteen sen kanssa, että kulttuuriin osallistumattomat nähdään ongelmallisena ryhmänä, joka kaipaa ulkopuolisten ”interventioita, jotta ’kulttuuri’ ’saavuttaisi’ heidät” (Stevenson et al., 2015).

On kuitenkin idealistista ajatella, että taiteen tuominen kaikkien ulottuville auttaisi estämään syrjäytymistä ja huono-osaisuutta (joka todellisuudessa johtuu esimerkiksi epäoikeudenmukaisesta tulonjaosta ja valtaapitävien asemaa ylläpitävistä koulutusjärjestelmistä). Esimerkiksi Bennett & Silva (2006) kirjoittavat, että on virheellistä ajatella että pelkkä taiteen saatavuuden parantaminen auttaisi todellisten yhteiskunnallisten ja yhteiskuntapolitiittisten ongelmien ratkaisussa. Paljon esillä ollut ajatus siitä että juuri kulttuuriosallistuminen tuottaa hyvinvointia (vrt. Hyyppä, 2013) saattaisi kaivata päivitystä, sillä Suomessa kulttuuria kuluttavat ne, joilla menee jo ennestään hyvin (Heikkilä, 2015): esimerkiksi Miles & Sullivan (2012) osoittavat, että heidän brittiaineistonsa ”passiiviset” ja ”aktiiviset” erosivat toisistaan aktiviteettien määrässä, eivät laadussa. Lukeminen ja musiikin kuuntelu liittyivät onnellisuuteen ja hyvään itsekoettuun terveydentilaan siinä missä esimerkiksi ostoksilla käyminen, perheen ja ystävien kanssa vietetty aika sekä liikunta. Huonoon itsekoettuun terveydentilaan ja vähäiseen onnellisuuteen puolestaan liittyivät lukuisat passiivisuuden merkit niin korkeakulttuurin kuin yleisempien harrastusten osalta. Sillä, sisälsikö aktiivisuus mitään ”kulttuuriksi” luokiteltavaa, ei ollut mitään merkitystä tutkittavien hyvinvoinnin kannalta.

Bourdieu osoitti jo varhain (Bourdieu & Passeron, 1964), että juuri koulujärjestelmä le-

gitimoi tietyt, valikoidut kulttuurintuotteet koulussa opiskeltavaksi ”korkeakulttuuriksi”, mutta parhaimmillaan se voi tarjota ihmisille koodeja kulttuurin erittelemiseksi ja ymmärtämiseksi. Tällöin todellinen kulttuurin demokratisoiminen merkitsisikin sitä, että kaikille annetaan *välimeet* prosessoida kulttuuria sen sijaan, että kulttuuria yksinkertaisesti tuotaisiin kaikkien ulottuville (vrt. Dubois, 2011). Kulttuuripolitiikka on tärkeää yhteiskuntapolitiikkaa siinä mielessä, että kulttuurin kulutus liittyy tutkitusti henkilön yhteiskunnalliseen asemaan – ja samalla taiteeseen ja kulttuuriin osallistuminen on huomaamattomaksi ja viattomaksi muotoilua erottautumista ja yhteiskuntaluokkien välisistä symbolista kamppailua (Bourdieu, 1979).

Suurin osa kulttuurin saamasta julkisesta tuesta menee rajalliselle määrälle kulttuurilaitoksia (teatterit, orkesterit, ooppera, museot), vaikka tätä avokätisimmin tuettua kulttuuria harrastaa tutkimusten valossa vain pieni, valikoitunut osa väestöstä. On epärealistista ajatella, että pelkkä taiteen saatavuuden parantaminen toisi ”passiivisia” kulttuurin kuluttajia teattereihin, museoihin tai oopperaan. Syy siihen, että edellä siteeratut haastateltavat eivät kuluttaneet korkeakulttuuria, ei muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta ollut se, etteivät he jonkin esteen takia olisi *pystyneet* siihen. Korkeakulttuuri ei yksinkertaisesti kuulunut heidän elämänpiiriinsä tai tarjonnut heidän kokemusmaailmalleen mitään kiinnostavaa. Hyvin suunnatulla kulttuuripolitiikalla voi kyllä purkaa hierarkioita, mutta esimerkiksi Bourdieu on todennut, että kulttuurin ymmärtämisen ja arvottamisen todelliset koodit rakentuvat jo koulussa – todellinen demokratisoiva kulttuuripolitiikka merkitsisi siis laadukkaaseen koulutukseen investoimista, mikä nyky-Suomessa näyttää heikolta.

Kuten yllä on todettu, korkeakulttuurinen osallistuminen on siis vain pieni ja epätasaisesti jakautunut osa kaikesta (kulttuuri)osallistumisesta, jota 2000-luvun Suomessa harrastetaan. Monen muun kulttuuria ja elämäntyyliä kartoittavan tutkimuksen tavoin *Kulttuuripääoma ja sosiaalinen differentiaatio 2000-luvun Suomessa* -hankkeen kyselyaineisto ei kattanut perinteisen (korkea)kulttuurin katveeseen jääviä vapaa-ajanviettotapoja, ja toisaalta vähän kult-

tuuria kuluttavat olivat muutenkin heikommin edustettuna aineistossa – ”kulttuurinen passivisuus” siis ansaitsisi tulla ymmärretyksi paremmin ja ainakin määriteltyksi uudelleen. On myös

tärkeää pohtia sitä, mitä kulttuuripolitiikan ytimessä lopulta on: yksittäisten ihmisten ja kulttuurin kohtaamisen edesauttaminen vai klassisen korkeakulttuurin legitimoiminen.

Kirjallisuus

- Alasutari, P. (2009). Snobismista kaikkiruokaisuuteen: musiikkimaku ja koulutustaso. Teoksessa M. Liikkanen (toim.) *Suomalainen vapaa-aika. Arjen ilot ja valinnat* (81–100). Helsinki: Gaudeamus.
- Bennett, T., Savage, M., Silva, E., Warde, A., Gayo-Cal, M., & Wright, D. (2009). *Culture, Class, Distinction*. London: Routledge.
- Bennett, T., & Silva, E. B. (2006). Introduction cultural capital and inequality: Policy issues and contexts. *Cultural Trends*, 15(2–3), 87–106.
- Bihagen, E. & Katz-Gerro, T. (2000). Culture consumption in Sweden: The Stability of Gender Differences. *Poetics*, 27, 327–349.
- Bourdieu, P. (1979). *La distinction. Critique sociale du jugement*. Paris: Éditions de minuit.
- Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. Teoksessa J. G. Richardson (toim.) *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (241–258). New York: Greenwood Press.
- Bourdieu, P., & Passeron, J. (1964). *Les héritiers: les étudiants et la culture*. Paris: Éditions de Minuit.
- Bryson, B. (1996). “Anything but heavy metal”: symbolic exclusion and musical dislikes. *American Journal of Sociology*, 102(3), 884–899.
- Chan, T. W., & Goldthorpe, J. H. (2007a). Social stratification and cultural consumption: the visual arts in England. *Poetics*, 35(2–3), 168–190.
- Chan, T. W., & Goldthorpe, J. H. (2007b). Social stratification and cultural consumption: music in England. *European Sociological Review*, 23(1), 1–19.
- Coulangeon, P. & Lemel, Y. (2007). Is ‘distinction’ really outdated? Questioning the meaning of the omnivorization of musical taste in contemporary France. *Poetics*, 35(2–3), 93–111.
- Daloz, J.-P. (2010). *The Sociology of Elite Distinction: From Theoretical to Comparative Perspectives*. Basingstoke: Palgrave MacMillan.
- DiMaggio, P. (1982). Cultural entrepreneurship in nineteenth-century Boston: the creation of an organizational base for high culture in America. *Media, Culture and Society*, 4, 33–50.
- DiMaggio, P. (2012). Sociological Perspectives on the Face-to-Face Enactment of Class Distinction. Teoksessa S. T. Fiske & H. Markus (toim.) *Facing social class* (15–38). New York: Russell Sage.
- DiMaggio, P., & Mukhtar, T. (2004). Arts participation as cultural capital in the United States, 1982–2002: Signs of decline? *Poetics*, 32, 169–194.
- DiMaggio P, Useem M (1978). Social class and arts consumption. *Theory and Society*, 5, 141–161.
- Dubois, V. (2011). Cultural capital theory vs. cultural policy beliefs: How Pierre Bourdieu could have become a cultural policy advisor and why he did not. *Poetics*, 39(6), 491–506.
- Erickson, B. (1996). Culture, class, and connections. *American Journal of Sociology*, 102(1), 217–235.
- Esping-Andersen, G. (1999). *Social Foundations of Postindustrial Economies*. Oxford: Oxford University Press.
- Gans, H. (1974). *Popular Culture and High Culture: An Analysis and Evaluation of Taste*. New York: Basic Books.
- García-Álvarez, E., Katz-Gerro, T., & López-Sintas, J. (2007). Deconstructing cultural omnivorousness 1982–2002: Heterology in Americans’ musical preferences. *Social Forces*, 86(2), 417–443.

- Gayo-Cal, M. (2006). Leisure and participation in Britain. *Cultural Trends*, 15(2–3), 175–192.
- Halle, D. (1993). *Inside Culture: Art and Class in the American Home*. Chicago: University of Chicago Press.
- Heikkilä, R. (2015). Suomalainen maku ja kulttuurin kuluttamisen valikoituneisuus. Teoksessa A. Lindholm (toim.) *El-kävijästä osalliseksi – osallistuminen, osallistaminen ja osallisuus kulttuurialalla* (33–52). Helsinki: HUMAK.
- Hyypä, M. (2013). *Kulttuuri pidentää ikää*. Helsinki: Duodecim.
- Katz-Gerro, T., & Jaeger, M. M. (2013). Top of the Pops, Ascend of the Omnivores, Defeat of the Couch Potatoes: Modeling Change in Cultural Consumption. *European Sociological Review*, 29 (2), 243–260.
- Lahire, B. (2004). *La culture des individus. Dissonances culturelles et distinction de soi*. Paris: La Découverte.
- Lahire, Bernard (2008). The individual and the mixing of genres: Cultural dissonance and self-distinction. *Poetics*, 36(2–3), 166–188.
- Lamont, M. (1992). *Money, Morals and Manners: The Culture of the French and American Upper Middle Classes*. Chicago: University of Chicago Press.
- Levine, L.W. (1988). *Highbrow/Lowbrow: The Emergency of Cultural Hierarchy in America*. Cambridge: Harvard University Press.
- Liikkanen, M. (toim.) (2009). *Suomalainen vapaa-aika: arjen ilot ja valinnat*. Helsinki: Gaudeamus.
- Lindholm, A. (toim.) (2015). *Ei-kävijästä osalliseksi – osallistuminen, osallistaminen ja osallisuus kulttuurialalla*. Helsinki: HUMAK.
- López-Sintas, J., & Katz-Gerro, T. (2005). From exclusive to inclusive elitists and further: Twenty years of omnivorousness and cultural diversity in arts participation in the USA. *Poetics*, 33(5–6), 299–319.
- Melkas, T. (2008). *Tutkimus kulttuuripääomasta Suomessa 2007: Tutkimusseloste. Elinolot/ Haastattelu- ja tutkimuspalvelut*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Miles, A., & Sullivan, A. (2012). Understanding participation in culture and sport: Mixing methods, recovering knowledges. *Cultural Trends*, 21(4), 311–324.
- Mäkelä, K. (1985). Kulttuurisen muuntelun yhteisöllinen rakenne Suomessa. *Sosiologia*, 22, 247–260.
- Peterson, R. A., & Kern, R. M. (1996). Changing highbrow taste: From snob to omnivore. *American Sociological Review*, 61(5), 900–907.
- Peterson, R. A., & Simkus, A. (1992). How Musical Tastes Mark Occupational Status Groups. Teoksessa M. Lamont & M. Fournier (toim.) *Cultivating Differences: Symbolic Boundaries and the Making of Inequality* (152–186). Chicago: University of Chicago Press.
- Purhonen, S., Gronow, J., Heikkilä, R., Kahma, N., Rahkonen, K., & Toikka, A. (2014). *Suomalainen maku*. Helsinki: Gaudeamus.
- Purhonen, S., Gronow, J., & Rahkonen, K. (2009). Nordic democracy of taste? Cultural omnivorousness in musical and literary taste preferences in Finland. *Poetics*, 38(3), 266–289.
- Purhonen, S., & Wright, D. (2013). Methodological issues in national-comparative research on cultural tastes: The case of cultural capital in the UK and Finland. *Cultural Sociology*, 7(2), 257–273.
- Ratkaisujen Suomi* (2015). URL: http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1427398/Hallitusohjelma_27052015.pdf/75d94d8d-15c9-405a-8a9b-eca4987b635e (Haettu 20.10.2016)
- Silva, E. B., Wright, D., & Warde, A. (2009). Using Mixed Methods for Analysing Culture: The Cultural Capital and Social Exclusion Project. *Cultural Sociology* 3(2), 299–316.
- Stevenson, D., Balling, G., & Kann-Rasmussen, N. (2015, tulossa). Cultural participation in Europe: shared problem or shared problematisation? *International Journal of Cultural Policy*.